

FUNDACJA
Museum Pomorskie
Biuro: Krolewskiej Służby Polek
Toruń: ul. W. Garbary 2
e-mail: archAK@um.torun.pl
GON 879#02736

MEMORIAL

General Marii Wittek

AK
okr. Krolcis
obr. Nowy Sącz

14 1999
HARSDORF von Enderndorf Eura

3490/4SK

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — I: 3490/WDK

HARSDORF von ENDERNDORF Ewe

I. Materiały dokumentacyjne —

I/1 — relacja właściwa —

I/2 — dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora —

I/3 — inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”): —

III/1 — dot. rodziny relatora —

III/2 — dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 — dot. ogólnie okresu okupacji (1939–1945) —

III/4 — dot. ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 — inne... —

IV. Korespondencja —

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”] ✓

VI. Fotografie ✓ zob. II,

II. Materiały uzupełniające relację:

- Artykuł dr. Zakrewskiego pt. „Harsdorf von Eudendorff Eva (1910-1999). Źródło do ustalenia. s. 53-56, k. 4, s. 1-4. Kserokopia. Fotografia ksero.

lat 1942 i 1943 r. gestapo dokonało licznych aresztowań wśród żołnierzy AK Obwodu Tarnowskiego i uzyskało informacje dekonspirujące jego działalności i funkcję w strukturach AK. Został aresztowany 8 lutego 1943 r. Początkowo był więziony w siedzibie tarnowskiego gestapo, gdzie poddany go torturom. Nikogo nie wydał. 17 lutego 1943 r. przeniesiono go do tarnowskiego więzienia z przeznaczeniem do transportu do KL Auschwitz. Już wtedy znajdował się w ciężkim stanie zdrowia. W liście do jego córki Marii, dowódca komórki więziennej ZWZ-AK Leon Wapiennik pisał: *Ojciec Pani nie potwierdził stawianych mu zarzutów i nikogo nie wsypał, mimo tego, że był strasznie katowany na przesłuchaniach przez oprawców gestapowskich, okazał się twardym jak stal, gorącym Polakiem i już nikogo nie pociągnął, a wiedział bardzo dużo. Gestapo utknęło na martwym punkcie.* 20 kwietnia 1943 r. został wywieziony do obozu koncentracyjnego z adnotacją *element niebezpieczny politycznie, przeznaczony do likwidacji.* W KL Auschwitz oznaczono go numerem 117084. W maju 1943 r. przebywał w szpitalu obozowym.

31 maja 1943 r. został zamordowany, ciało spopielono w obozowym krematorium.

Odznaczony: Krzyżem Niepodległości (1938), Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi (1933), Medalem za Wojnę 1918-1921, trzykrotnie Medalem Wojska (nr 25527) Krzyżem AK (nr 22490).

Był żonaty z Ireną-Julią Bronikowską, miał córkę Marię.

Kserokopie dokumentów udostępnionych przez Marię Grćar; Bartosz Władysław, *Mjr Józef Grćar (1902-1943) w 50 rocznicę śmierci*, „Polska Zbrojna” 1993; Głowacki Ludwik, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, Lublin 1976 r., s. 335; Moś Wojciech B., *Strzelcy Podhalańscy 1918-1939*, Kraków 1989 r., s.105, 156; Pietrzykowska Aleksandra, *Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej*, 1984 r., s. 276, 277, 279, 287, 320; Piwowarski Stanisław, *Okręg Krakowski SZP-ZWZ-AK*, Kraków 1994 r., s. 69; *Roczniki Oficerskie MSWojsk*, Warszawa 1924, 1928, 1932 r.; Steblik Władysław, *Armia Kraków*, Warszawa 1989; Andrzej Zagórski Andrzej, *Okręg Kraków AK [w:] AK. Rozwój organizacyjny*, Warszawa 1996 r.

Tadeusz Łaszczewski

Harsdorf von Enderdorf Ewa, (1910-1999) – malarka, uczestniczka konspiracji, harcmistrzyni.

Urodzona 14 kwietnia 1910 r. w Zielonej koło Kamieńca Podolskiego. Córka Antoniego Harsdorf von Enderdorf (1881-1940, aresztowanego za kolportaż prasy konspiracyjnej i zamordowanego w KL Auschwitz) i Zofii z d. Skarbek-Leszczyńskiej (1880-1954, nauczycielki, tłumaczki i redaktorki publikacji wydawanych w ramach akcji „N”). Miała siostry – Teresę Janinę („Jaśka”,

ur. 1912, nauczycielkę, żołnierza ZWZ-AK i uczestniczkę tajnego nauczania, więźniarkę KL Ravensbrück, gdzie należała do drużyny harcerek „Mury”, harcmistrzynię, zamężną Harsdorf-Bromowiczową) i Marię (1916-1983, kierowniczkę przedszkola, instruktorkę harcerską) oraz braci starszego Krzysztofa i młodszego Andrzeja zmarłych w dzieciństwie. W okresie I wojny światowej rodzina przeniósła się najpierw do Krasnostawców, a później w 1915 r. do Kamieńca Podolskiego. Po zakończeniu wojny rozpoczęła naukę w polskim gimnazjum w Kamieńcu Podolskim. W lipcu 1920 r. wraz z rodzicami uciekła przed ofensywą sowiecką do Lwowa, a następnie do Nowego Sącza. Uczęszczała do sądeckiego gimnazjum, potem krótko do gimnazjum ss. Urszulanek w Tarnowie i ponownie do żeńskiego gimnazjum w Nowym Sączu. Tu odkrył jej zdolności plastyczne nauczyciel rysunków Bolesław Barbacki. Publikowała felietony w sądeckim tygodniku młodzieży szkolnej „Lot”. W 1926 r. wstąpiła do harcerstwa. Była zastępową w Nowym Sączu. W latach 1928-33 studiowała w Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie, gdzie specjalizowała się w grafice, równocześnie była zastępową w krakowskiej akademickiej drużynie starszoharcerskiej „Watra”. Od 1931 do 1933 r. kierowała Referatem Starszoharcerskim w Komendzie Chorągwi Harcerek. Uczestniczyła w XI Zjeździe Wałnym w Krakowie i Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze w 1931 r. oraz w VII Światowej Konferencji Skautek na Buczu w 1932 r. Od 1934 r. była zastępczynią komendantki chorągwi i hufcową Hufca Starszoharcerskiego w Krakowie. Później została instruktorką Działu Kształcenia i referentką kształcenia. Brała udział w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale w 1935 r. Prowadziła szereg kursów i obozów instruktorskich, m.in. w 1934 r. koło Janopola nad jez. Dringis na Wileńszczyźnie, w Karwieńskich Błotach na Pojezierzu Kaszubskim, na przełomie 1934/35 r. w Witowie, w 1936 r. w Mariampolu n. Dniestrem, w 1937 r. w Równem k. Dukli, a w 1939 r. w Kosarzyskach k. Piwnicznej. Wygłaszała również gawędy o starszym harcerstwie na falach rozgłośni krakowskiej Polskiego Radia. W latach 1934-36 kontynuowała studia w Państwowym Instytucie Robót Ręcznych w Warszawie. W czerwcu 1936 r. otrzymała stopień harcmistrzyni. W latach 1937-38 uczyła rysunku i zajęć praktycznych w Prywatnym Liceum i Gimnazjum im. Sebaldy Münnichowej w Krakowie. Od 1 września 1938 r. była hufcową krakowskich Hufców Harcerek, równocześnie uczyła w Gimnazjum im. Emilii Plater. Wybuch II wojny światowej zastał ją w Krakowie, dokąd jako komendantka Hufców Harcerek powróciła z wakacji w Nowym Sączu. Pełniła służbę w Pogotowiu Harcerek, obsługiwała telefon i organizowała pomoc dla uchodźców. Po zajęciu przez Niemców Krakowa i zniszczeniu archiwum chorągwi i hufców krakowskich przedzierała się z grupą dziesięciu harcerek i harcerzy wzdłuż Wisły w stronę Tarnowa. Później, po dołączeniu się do nich jeszcze kilkunastu harcerzy, galarem popłynęli rzeką. Galar był bombardowany, płynęli więc nocą. W okolicach

Sandomierza, gdzie już dotarli Niemcy, porzucili Wisłę i przez Biłgoraj i Zwierzyniec dotarli do Chełma Lubelskiego. Włączyli się do organizowania obrony miasta. Po wkroczeniu do Chełma wojsk sowieckich ruszyli do Lublina, skąd przedostali się przez Świdnik i Kraśnik do Krakowa. Stamtąd wróciła Nowego Sącza. W styczniu 1940 r. wstąpiła do Organizacji Orła Białego-Resurrectio, w której dostarczała dla konspiracyjnego czasopisma informacji o lokalnych wydarzeniach i przynosiła wiadomości. Została aresztowana 22 maja 1940 r. w związku z zatrzymaniem w mieszkaniu Harsdorffów osoby udającej się na Węgry. Zwolniono ją z braku dowodów winy w początkach lipca 1940 r. Podjęła pracę w Fabryce Etykiet, Plomb i Opakowań Wytłaczanych „Tektura” jako projektantka, a od czerwca 1941 r. pracowała w biurach dawnych Warsztatów Głównych PKP, przemianowanych na Ostbahn-Ausbesserungswerk Neu Sandez, przy prowadzeniu kart pracy brygad robotniczych. Po kilku miesiącach przeniosiła się do biura technicznego, gdzie pracowała do likwidacji warsztatów w końcu sierpnia 1944 r. Konsekwentnie odmawiała podpisania volkslisty. Działała czynnie w ZWZ-AK. Jej dom przy ul. Batorego był schronieniem i punktem przerzutowym dla kurierów oraz miejscem przechowywania środków pieniężnych i materiałów konspiracyjnych. Po ewakuacji i likwidacji warsztatów kolejowych została przydzielona do kopania okopów. Pracowała tam do końca listopada 1944 r. Później została zatrudniona w Powiatowym Komitecie Rady Głównej Opiekuńczej. Przewoziła pieniądze z Krakowa dla placówek na terenie powiatów limanowskiego i sądeckiego oraz opiekowała się dziećmi w Domu Chłopców w Nowym Sączu przy ul. Tarnowskiej. Po przejściu frontu przez pewien czas pracowała tam nadal jako instruktorka pracowni stolarsko-zabawkarskiej. We wrześniu 1945 r. wróciła do pracy w szkolnictwie, uczyła w Liceum Handlowym i Liceum ss. Niepokalanek. Po wojnie od 1946 do 1948 r. była komendantką Hufca Harcerek w Limanowej. W tym czasie, m.in. w 1947 r., była komendantką kursu drużynowych harcererek. Przez wiele lat pracowała w Liceum Pedagogicznym w Starym Sączu. Była instruktorką działu artystycznego w Domu Robotniczym, a później w Domu Kolejarza w Nowym Sączu. Od 1950 do 1976 r. prowadziła amatorski zespół plastyczny. Jej wychowankowie wielokrotnie uczestniczyli w konkursach, na których zdobywali nagrody i wyróżnienia, także za granicą. Wielu artystów i architektów pobierało u niej lekcje. W ramach pracy z zespołem prowadziła także kursy przygotowujące do podjęcia studiów plastycznych. Dla działającego przy Domu Kultury Kolejarza Teatru Robotniczego przez wiele lat wykonywała projekty scenografii i dekoracje do przedstawień teatralnych. Uprawiała malarstwo sztalugowe, akwarelę, grafikę i polichromię. Szczególne osiągnięcia miała jako akwarelistka. Stworzyła własne oryginalne techniki plastyczne, takie jak collage z użyciem folii aluminiowych i fotoryt. Uczestniczyła w wystawach krajowych i zagranicznych, m.in. w Montrealu i St. Laurent w Kanadzie. Od 1945 r. była członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków,

w którym w latach 1964-70 była sekretarzem Oddziału. Była współzałożycielką Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Plastycznych w Nowym Sączu, później przemianowanego na Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych.

Zmarła 12 maja 1999 r., została pochowana na cmentarzu komunalnym przy ul. Rejtana w Nowym Sączu.

Rodziny nie założyła.

Jej prace znajdują się w zbiorach watykańskich, Ministerstwa Kultury w Warszawie, Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, Naczelnej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie, Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu, Muzeów Regionalnych w Limanowej i Starym Sączu, sanktuarium w Licheniu, parafii św. Małgorzaty w Nowym Sączu oraz zbiorach prywatnych w Kanadzie, USA, Szwecji i Niemczech. Polichromie jej autorstwa znajdują się w kościołach w Trzetrzewinie i Nockowej k. Sędziszowa, w kaplicach w Nowym Sączu przy ul. Świętego Ducha i Starym Sączu, na Fiedorku i Piwowarówce k. Piwnicznej.

Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1988), Krzyżem Armii Krajowej (1995), Odznaką „Zasłużonego Działacza Kultury” (1982), Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (1972), Złotą Honorową Odznaką Działacza Kultury ZZK (1971), Złotą Tarczą Herbową miasta Nowego Sącza (dwukrotnie 1975 i 1994), Medalem Pamiątkowym ZPAP (1992), Medalem 700-lecia Nowego Sącza (1994), Medalem 50-lecia Oddziału ZPAP w Nowym Sączu (1995). W 1975 r. została wpisana do Księgi Zasłużonych dla miasta Nowego Sącza. W 1995 r. otrzymała za całokształt pracy twórczej nagrodę im. Bolesława Barbackiego.

Aleksander T., *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870-1990*, Kraków 1993; Bieniek J., *A wasze imię: wierni Sądeczanie*, Nowy Sącz 1986; J. Bieniek, *Harcerstwo nowosądeckie lat okupacji 1939-1945*, Nowy Sącz 1994; Harsdorf E., *Okruchy wspomnień*, „Dunajec” nr 7 (119) z 13 II 1983 r., nr 8 (120) z 20 II 1983 r.; Harsdorf E., *Co robiłam w czasie okupacji* [w:] *Harcerki 1939-1945. Relacje pamiętniki*, Warszawa 1985; Książek-Mileska M. I., *Materiały do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerki w latach 1909-1939*, t. 1-2, Kraków-Warszawa 1982, maszynopis; Leonhard B., *Kalendarium z dziejów harcerstwa krakowskiego 1910-1950*, Kraków 2001; Rams M., *Odznaczenie dla Ewy Harsdorf*, „Bethania” nr 2 (35) z lutego 1997 r.; Rams M., *Świat ducha czy Duch Świata*, „Bethania” nr 5 (59) z maja 1999 r.; Szczepaniec B., *Harcerstwo sądeckie w służbie ojczyzny*, „Rocznik Sądecki” t. XIV:1973, Szczepaniec B., *Służba ojczyźnie nowosądeckich harcerki i harcerzy 1939-1945*, Nowy Sącz 1992; Śliwa M., *Ocalić radość*, „Bethania” nr 5 (49) z maja 1998 r., katalogi wystaw, biogram autorstwa T. Harsdorf-Bromowiczowej.

Leszek Zakrzewski

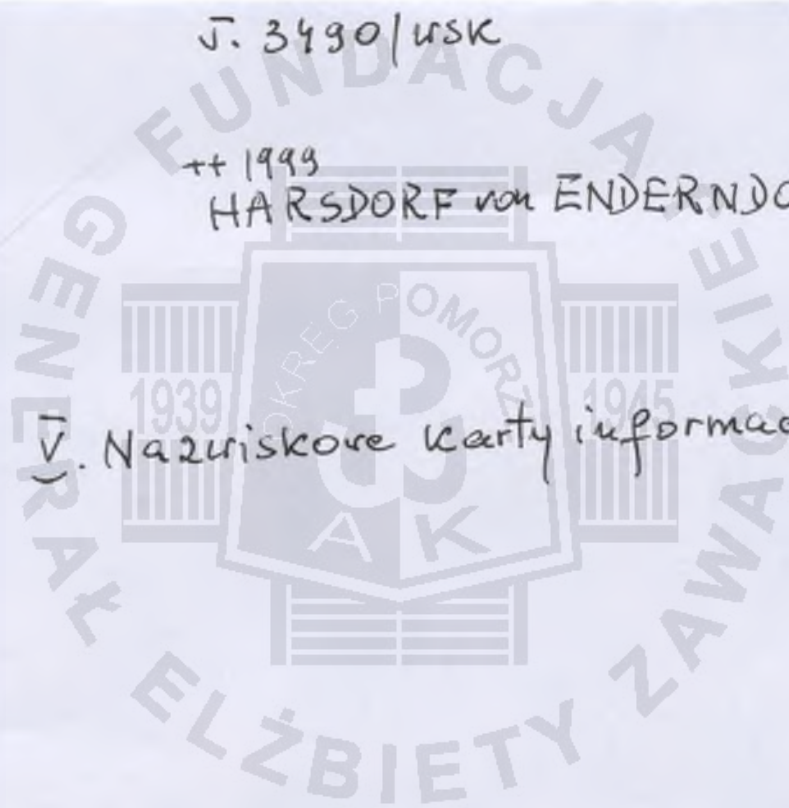
J. 3490/USK

AK Okr. Krak
obw. M. Szcza

++ 1999

HARSDORF von ENDERN DORF wa

v. Nazwiskowe karty informacyjne: 1

J. 3490 / WSK

AK
Okr. Kraków
Obr. N. Sz. 4

++
HARSDORF von ENDERN DORF Era

zr. Materiały uzupełn.

B. Rojek 2014.

HARSDORF von Enderndorf Eue

